

Kien

Nieuwsbrief Kennis en Innovatie | Nummer 3 | November 2009

Thema Publiek-private samenwerking
Agroketens en Visserij

Kees de Gooijer

‘Innovatiemakelaar verbindende factor in publiek-private samenwerking’

THEMA Producenten die roepen dat hun product binnen een verantwoord dieet past, verliezen aan geloofwaardigheid. De consument anno 2009 is kritisch en vraagt steeds gezondere voeding. Dat biedt kansen voor de voedingsmiddelenindustrie. Bovendien voelt de sector zich verantwoordelijk voor het maken van betere en gezondere producten. Het innovatieprogramma Food & Nutrition Delta (FND) ondersteunt de sector bij innovaties die voedingsmiddelen gezonder maken.

Inhoud

Thema **PPS Agroketens en Visserij**

Publiek-private samenwerking speelt een steeds grotere rol bij kennis- en innovatieontwikkeling. In dit nummer een aantal aansprekende voorbeelden uit de Agroketens en Visserij.

Kenniskringen geven visserij weer bestaansrecht	4
Multifunctionele landbouw ontgroeit kinderschoenen	7
Kennis belangrijkste bouwsteen voor verduurzaming	8
Kijken over de grens	11

‘Een gezondere maatschappij is ons uitgangspunt: gezond ouder worden, minder vatbaar zijn voor ziektes en een goede gezondheid van kinderen’, zegt Kees de Gooijer, directeur van het programma FND, een initiatief van het Nederlandse bedrijfsleven en kennisinstellingen. ‘Om tot een innovatieagenda te komen zijn we van daaruit terug gaan denken. Want wat betekent dat voor de producent? We definieerden heldere doelen en stelden per *consumer need* een wetenschapsprogramma op. Dat stond aan de basis van een ontwikkelprogramma voor producenten.’ Stap voor stap kreeg de innovatieagenda vorm. Het streven is nu om van Nederland de leidende food & nutrition-innovatieregio in Europa te maken. En de internationale marktpositie van Nederlandse bedrijven duurzaam te versterken. Midden- en kleinbedrijven, kennisinstellingen, multinationals en de ministeries van EZ en LNV slaan de handen hierbij ineen. Publiek-private samenwerking ten top.

Vervolg op pagina 2

Vervolg van pagina 1

Nieuwe producten en processen binnen zes thema's

'Allereerst willen de samenwerkende partijen de leidende kennispositie van Nederland op het terrein van voeding behouden en verder uitbouwen', vertelt De Gooijer. Dat gebeurt binnen het Top Institute Food & Nutrition Delta (TIFN), dat de wetenschappelijke kennisbasis levert met industriële relevantie. In fase twee stimuleert het programma de innovatiekracht van het MKB, zodat deze nieuwe en bestaande kennis daadwerkelijk kan omzetten in nieuwe producten en processen (applicatieontwikkeling). Sinds 2006 zijn ruim honderdvijftig innovatieprojecten opgezet en werken driehonderd bedrijven mee. FND richt zich daarbij op producenten, verwerkende bedrijven, verpakkers en distributiebedrijven van voedingsmiddelen. Innovatieprojecten worden binnen zes thema's uitgevoerd: voeding en gezondheid, sensoriek en structuur, bio-ingrediënten en functionaliteit, veiligheid en conservering, consumentengedrag, en aanpalende technologie.

Relatie tussen voeding en gezondheid

Zo nemen de samenwerkingspartners binnen FND de producten in de schappen van de supermarkt onder de loep. Hoe is de samenstelling van een product? Welk effect heeft het product op het gestel van de mens? Want niemand ontkent de relatie tussen voeding en gezondheid. Daarnaast is onlangs binnen de Vrije Universiteit bestudeerd wat het betekent als alle producten zijn gemaakt volgens de aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie. Het resultaat is een bevolking die minder ziek is en langer kan blijven werken. De Gooijer: 'Neem obesitas: een aanjager van een hele batterij aan kwalen, waaronder hart- en vaatziekten en kanker. Minister Klink van VWS ligt er 's nachts van wakker. Een rem zetten op overgewicht is heel erg waardevol. Niet alleen artsen en apothekers hebben die rol. Ook de voedingsmiddelenindustrie heeft die.'

Zoutreductie voor lagere bloeddruk

Revolutionair was de vondst die het TIFN onlangs deed: door gebruik te maken van een nieuwe technologie kunnen we de hoeveelheid zout in voedingsmiddelen met 25 procent terugbrengen, zonder dat het de smaak beïnvloedt. Een enorme doorbraak, want een lagere zoutconsumptie is beter voor de bloeddruk.

'Nu moeten we de uitvinding vertalen in de productontwikkeling van vleeswaren, snacks, kaas en – het belangrijkste – brood', zegt De Gooijer. Ook het up-to-date houden van knowhow in Nederland blijft een punt van zorg. 'Neem een mineralenproducent die van een delfstof of grondstof een mineraal maakt om aan melk toe te voegen. Die hebben we niet. Simpelweg weten én kunnen we niet alles. We hebben het buitenland nodig om die lacune op te vullen.'

Innovatiemakelaar als spin in het web

Een leemte tussen de samenwerkende partijen is er in elk geval niet. Dat komt door de innovatiemakelaars, instrumenten van het programma FND. Zij hebben specifieke vakkennis, zijn bekend met ontwikkelingen in de markt én verbinden partijen uit hun enorme netwerk aan projecten. Daarnaast denken zij mee over projectvoorstellen. 'De inzet van innovatiemakelaars blijkt waardevol. Zij zijn een succesfactor en een absolute eyeopener. Bij de start van FND bevatte 8 procent van het totale aanbod in supermarkten minder vet, zout of suiker of juist een functioneel ingrediënt. Nu ligt dat percentage op 15 procent, mede dankzij initiatieven van FND. De gezondheid van de consument vormt de prikkel om te vernieuwen. Wij proberen de industrie op die kansen te wijzen.'

www.foodnutritiondelta.nl

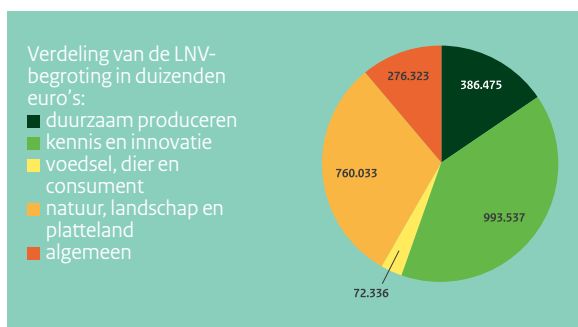
Kien Kort

Miljoen euro voor certificering visketen

LNV stelt een miljoen euro beschikbaar om de certificering van milieuvriendelijke productiemethoden binnen de visketen te stimuleren. De Europese Unie financiert met behulp van het Europese Visserijfonds de helft van het bedrag. Met de financiële ondersteuning kunnen ondernemers bijvoorbeeld de beoordeling door een certificeringinstantie bekostigen. Dat traject moet voldoen aan de richtlijnen van de Food and Agriculture Organization van de Verenigde Naties. Het Marine Stewardship Council is daar een voorbeeld van. De regeling is van toepassing op milieuvriendelijk gevangen vis of milieuvriendelijk gekweekte schelpdieren in zee-, kust- of binnenwateren. Subsidieaanvragen kunnen tot 31 december 2009 ingediend worden.

www.minlnv.nl/loket

Prinsjesdag: 990 miljoen euro voor kennis en innovatie

Met ruim 990 miljoen euro gaat het meeste geld op de begroting van LNV in 2010 naar kennis en innovatie. De Nederlandse agro-sector behoort qua innovatie bij de top 5 van de wereld en dat wil minister Verburg zo houden. Daarom zijn onder meer investeringen in groen onderwijs nodig. Innovatie en verduurzaming zijn volgens de minister de sleutel voor een vitale agro- en visserij-sector.

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Column

Eenheidsworst slecht recept

Gezondheid is niet eerlijk verdeeld over mensen. Tijdens een VWS-summerschool over genomica die ik volgde, werd een indeling in vier groepen gemaakt die me bij is gebleven:

- mensen met zulke goede genen, dat ook een zeer ongezonde leefstijl hen niet schaadt;
- mensen met minder goede genen die met een gezonde leefstijl gewoon gezond oud kunnen worden;
- mensen met genen die hen kwetsbaar maakt voor allerlei ziektes;
- mensen met zo'n slechte genetische dispositie dat ze voortdurend last hebben van gezondheidsproblemen.

Deze indeling kan ongetwijfeld verder worden verfijnd. De essentie ervan is dat gezondheid een uitkomst is van een complex samengaan van genetische en omgevingsfactoren. Een van die factoren is goede voeding, maar voeding zal zelden de enige factor zijn die het verschil maakt. Bewegen, je hersens laten werken, dromen, genieten, liefhebben, een doel hebben, iets willen, werken ... allemaal acties die gezondheid helpen bevorderen. Maar niet altijd en niet bij iedereen. Eenheidsworsten zijn een slecht recept binnen de gezondheidzorg.

We gaan richting gepersonaliseerde gezondheidszorg en moeten ook naar gepersonaliseerde preventie. De overheid kan/mag die niet alleen bieden – het woord betutteling valt al gauw – en als de markt het doet hebben sommigen ook zo hun twijfels. Netwerken of ketens zijn het antwoord. Dergelijke netwerken zijn schaars, zelden vanzelfsprekend en vragen altijd om een enthousiaste, trekkende partij. Bijvoorbeeld het project de Gezonde School, waar overheid, onderwijs en voedingsindustrie het voedingsaanbod drastisch op de schop nemen. Of neem de Nederlandse Coeliakie Vereniging, een actieve patiëntenvereniging die wetenschap, voedingsindustrie en gezondheidszorg samenbracht om te zorgen voor een fatsoenlijk aanbod van glutenvrije voedingsmiddelen. Kortom: altijd maatwerk, waarbij de patiënt of het individu centraal staat. Uit het geweldige aanbod van zorg moet hij het passende arrangement aan zorg kiezen. De patiënt kan wel worden geholpen of verleid tot verstandige keuzes. *Make the healthy choice the easy one.* Van belang is een doorlopende samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen en patiëntenorganisaties. Als het individu én publiek én privaat elkaar daarin vaker zouden vinden, worden we allemaal gemiddeld gezonder. Netwerkketens en kenniskringen zijn daarin de onmisbare schakels.

Cees M. Vos
senior adviseur kennisbeleid
Ministerie van VWS

Kenniskringen geven visserij weer bestaansrecht

THEMA De mentaliteitsomslag onder vissers is zonder meer radicaal te noemen. Waren vissers voorheen individualisten in hart en nieren, nu zijn ze samenwerkende partners. De visserman is niet langer een *einzelgänger*. Aangewakkerd door de Kenniskringen is kennis delen en samenwerken het nieuwe elan. 'De Kenniskringen geven de visserij weer bestaansrecht', zegt Kees Taal, onderzoeker en wetenschapper bij het LEI (WUR).

Taal en verschillende kennisinstituten waar schuwden de visserijsector enkele jaren geleden al. Zaken gingen structureel mis. Stijgende brandstofprijzen, een slechte visstand, te veel discards, natuurlijke veranderingen in de zee en consumenten die hun behoeften en bestedingen verlegden. 'Rode cijfers waren de afgelopen zeven jaar het resultaat. Aanvankelijk dachten vissers dat het wel goed zou komen. Nu weten zij beter en zien ze dat vernieuwen en verduurzamen de enige optie is om ook in de toekomst een boterham te verdienen.'

Drie vliegen in één klap

Ideeën voor vernieuwingen delen vissers nu in de Kenniskringen: studiegroepen van vissers die zelf uitdagingen, vragen of problemen formuleren en gezamenlijk naar oplossingen zoeken. Bijvoorbeeld om tot duurzamere vistechneken te komen, een andere vermarkting van vis te ontwikkelen of om efficiënter gebruik te maken van brandstof. Het uiteindelijke doel is kostenbesparing, opbrengstverhoging en vermindering van de ecologische impact; de zogenoemde drieklapper. Bijna honderd

van de driehonderd kottervisserijbedrijven nemen deel. En kennisinstituten als LEI, IMARES en TNO brengen kennis in op economisch, biologisch en technisch vlak. Maar wat heeft dat tot nu toe opgeleverd?

Korte lijnen handel en industrie

De eerste stappen zijn gezet in de koppeling tussen handel en industrie. De pilot 'Vis van dichtbij' van de Kenniskring Twin-rigvisserij is daar een goed voorbeeld van. In dit project legt Albert Heijn zijn eisen voor leverdagen, hoeveelheden vis, sorteringen en

14 verschillende Kenniskringen Visserij zijn sinds de start in februari 2008 opgericht. Deelnemers komen minimaal vier keer per jaar bijeen om kennis te delen en te praten over vernieuwingen. Kennisinstituten als LEI en IMARES leveren kennis en ondersteunen hen bij het vergaren van kennis, opdoen van nieuwe ideeën en bij het opstellen van projectplannen die ze bij het Visserij Innovatieplatform kunnen indienen. De Kenniskringen lopen tot 2013 en worden gefinancierd door LNV. De opgedane ervaringen en resultaten komen de gehele vissector ten goede.

kwaliteit op tafel. Vissers kunnen daar direct en beter op inspelen, omdat er nu meer informatie beschikbaar komt. Zo ontstaat een andere manier van samenwerking en ketenefficiëntie. 'Vissers waren altijd gewend om hun vis in de afslag te zetten, die als intermediair de vis verkocht. Groothandelaren en retailers kochten de vis en zij leverden die weer aan hun eindgebruikers. Een koppeling tussen de vissers en de uiteindelijke markt was er niet', legt Taal uit. 'Vissers beseffen nu dat het belangrijk is om te weten waar hun vis terechtkomt en wat er

met hun vis gebeurt. En hoe de prijzen tot stand komen. Die kennis is van belang om meer grip te hebben op de markt.'

Vernieuwen voor minder brandstofgebruik

Nog belangrijker is het om grip krijgen op het brandstofverbruik, de grootste kostenpost binnen de visserij. Logischerwijs gaat hier veel aandacht naar uit, met name binnen de Kenniskring Puls- en sumwingvisserij op platvis. Pulsvistuigen jagen de vis met elektrische prikkels de netten in. Vissers met grote kotters zien kans om met een pulsvistuig minimaal evenveel tong te vangen, terwijl ze minstens 40 procent minder brandstof verbruiken. Dat scheelt tientallen miljoenen liters gasolie per jaar. Ook de sumwing is een alternatief voor de boomkooi. Dit is een soort vleugel die over de bodem zweeft. Dat betekent minder weerstand en 15 tot 30 procent brandstofbesparing. Taal: 'De volgende stap is integratie van de pulstechniek in de sumwing. Vissers en kennisinstituten zijn in gesprek gegaan met technici om de combinatie te ontwikkelen. Want een dergelijk systeem betekent een optelsom van de positieve resultaten van beide technieken. Revolutionair. Als dit slaagt – en dit gaat slagen – krijgen we binnenkort weer een buitengewoon gezonde en rendabele platvisvisserij met minimale bodemberoering, discards en brandstofverbruik.' De Kenniskringen blijken zo een wenselijk instrument, meent Taal. 'Een soort breekijzer voor de visserij om zaken voor elkaar te krijgen.'

www.kenniskringvisserij.nl

Kien Kort

Meer kleur in groen onderwijs

Groene scholen en LNV investeren fors in het vergroten van de culturele diversiteit in het groene onderwijs. Inmiddels zijn groene scholen begonnen met de activiteiten uit hun uitvoeringsplan Kies Kleur in Groen. LNV vindt culturele diversiteit in het groene onderwijs belangrijk en ondersteunt het plan met financiële middelen. Elke school die activiteiten ontplooit in het kader van Kies Kleur in Groen kan rekenen op een bijdrage van maximaal 25.000 euro. Voorwaarde is een evenredige bijdrage van de school zelf. De totale investeringen van de scholen en het ministerie kunnen oplopen tot maximaal 2,5 miljoen euro.

Agrarische natuurliefhebbers in de schijnwerpers

Op 12 oktober vond de conferentie 'Natuurlijk lukt het! Meer boeren als natuurondernemer' plaats. De mogelijkheden van boeren voor agrarisch en particulier natuurbeheer stonden daarbij centraal. Die zijn er volop, bleek uit de verhalen van de tien voorbeeldboeren die het beheer van natuur en landschap in hun bedrijfsvoering hebben opgenomen. Ook werd natuurbeheer belicht ten opzichte van de doelen van de Ecologische Hoofdstructuur, Recreatiegebieden om de Stad en toekomstige veranderingen van het EU-landbouwbeleid. Wat moet er gebeuren zodat boeren hun kansen kunnen grijpen? Waar knelt het? En waar zit de uitdaging? LTO Nederland en LNV organiseerden de conferentie. Hun praktijkverkenning leidde tot een manifest met goede voorbeelden en aanbevelingen om de bestaande cultuur tussen boeren, overheden en natuurorganisaties te veranderen. Minister Verburg en LTO-bestuurder Tammo Beishuizen namen dit manifest diezelfde dag in ontvangst.

Burgers krijgen steun groene ideeën

Vijf burgers krijgen hulp van LNV bij de uitwerking van hun groene ideeën. Gekeken wordt naar wat de initiatiefnemers nodig hebben om hun plan te realiseren, zoals advies, praktische ondersteuning of geld. Zo willen Limburgse scouts meewerken aan landschapsonderhoud. En zet de dorpsvereniging Wirdum zich in voor het herstel van het groen in en om het dorp. Door dit soort initiatieven te ondersteunen vergroot LNV de betrokkenheid bij het landschap. Het kabinet wil dat in 2020 de helft van de Nederlanders actief is in en rond het landschap.

Meatless BV krijgt werkbezoek van minister Verburg

Om kennis te nemen van de wijze waarop Meatless BV werkt aan duurzamere en gezondere vleesproducten, bracht minister Verburg onlangs een werkbezoek aan het bedrijf in Goes. Via diverse concepten toonde Meatless BV aan dat het mogelijk is om de impact van samengestelde vleesproducten op het milieu te verminderen en vetgehalten in dergelijke producten sterk te reduceren zonder invloed op smaak of textuur. De minister beoordeelde het product Meatlight. Hierin is vlees gedeeltelijk vervangen door granen. Gevolg: een vermindering van 50 procent. 'Een smaakvolle combinatie', noemde zij Meatlight. Volgens haar sluit het initiatief goed aan bij de nota Duurzaam voedsel, dat streeft naar het verduurzamen van voedsel, zowel door producenten als consumenten. Daarna bezocht Verburg ook een agrisupermarkt waar het product als pilot een halfjaar te koop is. Binnen de pilot werkt de hele keten nauw samen om meer inzicht te krijgen in wat de consument van het product vindt.

WUR ontwikkelt distributiesysteem tegen voedselverspilling

Het Leger des Heils krijgt regelmatig 'overgebleven' voedsel aangeboden. Toch kan de organisatie dat voedsel niet altijd gebruiken. Bijvoorbeeld door de beperkte houdbaarheidsdata of omdat het voedsel niet meteen in de geplande maaltijden verwerkt kan worden. De WUR werkt nu aan een geavanceerd distributiesysteem dat het aangeboden voedsel kan verwerken. Om overschotten in de voedingsmiddelenindustrie nuttig te gebruiken en verspilling van voedsel tegen te gaan, reikte minister Verburg begin september een cheque uit van 25.000 euro om een dergelijk systeem te ontwikkelen. 'Industrie en particulieren gooien jaarlijks voor bijna 4 miljard euro aan voedsel weg. Ik wil dat deze verspilling in 2015 20 procent minder is. Dat bespaart 800 miljoen euro per jaar; 50 euro per persoon.'

Toets groen bedrijfsleven en onderwijs voor vergroening economie

De AOC Raad en het groene bedrijfsleven gaan het huidige onderwijsaanbod toetsen aan de eisen die de groene economie nu en in de toekomst stelt. Daarin staat duurzaamheid centraal. Deze toets moet leiden tot een vernieuwing van de bedrijfsvoering in het groene bedrijfsleven en het groene onderwijs. LNV ondersteunt dit initiatief en spant zich in om de vernieuwingen mogelijk te maken. Om dit te bekrachtigen ondertekenden LNV, de voorzitters van de AOC Raad en Aequor in september 2009 het manifest Groene Urgentie. Daarin spraken zij ook af om jaarlijks een prijs van 20.000 euro uit te reiken voor het beste duurzame onderwijsproject in samenwerking met het bedrijfsleven. Ook zetten de ondertekenaars zich in voor het verbeteren van het groene onderwijs in ontwikkelingslanden.

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Multifunctionele landbouw ontgroeit kinderschoenen

THEMA Een boer die streekproducten verkoopt, educatie verzorgt of ouderen opvangt. Wat vroeger gemeengoed was, komt terug: de multifunctionele landbouw. Geen specialisatie, maar een gemengd bedrijf. Extra inkomen voor de boeren en rust, ruimte, zorg en educatie voor consumenten. De Taskforce Multifunctionele Landbouw, met betrokkenen uit de agrarische sector, maatschappelijke organisaties, marktpartijen en de overheid, biedt ondernemers een steuntje in de rug. 'Verbinden, versnellen en vernieuwen, dat is onze taak', stelt Arjan Monteny, kenniscoördinator van de taskforce. 'Een kennisinfrastructuur opbouwen. Zo helpen we de sector volwassen worden.'

De multifunctionele landbouw beslaat zes sectoren: educatie, kinderopvang, natuurbeheer, recreatie, streekproducten en zorglandbouw. 'Het is eigenlijk vreemd dat we de grond nu voornamelijk gebruiken voor de productie van voedsel', merkt Monteny op. 'Er kan zoveel meer mee. Vanuit de maatschappij is die behoefte er ook. Kijk alleen al naar het aantal zorgboerderijen; dat groeide in enkele jaren van een handjevol naar negenhonderd ondernemingen.'

Misbaar maken

De taskforce stimuleert innovaties, verspreidt kennis, lost knelpunten op en organiseert bijeenkomsten. Ook heeft de organisatie een uitgebreide website, nieuwsbrief, onderwijsprogramma en laat onderzoek uitvoeren. Samenwerkingspartners zijn de overkoepelende netwerken, niet de individuele boeren. De organisatie is intermediair tussen privaat en publiek. 'De taskforce werkt met middelen van LNV, maar stelt zich onafhankelijk op. We proberen private en publieke belangen te verbinden. Die belangen liggen dicht bij elkaar. De overheid wil dat het landschap leefbaar en vitaal is. Private ondernemingen ook. De consument komt immers alleen als het er mooi en netjes uitziet. Inmiddels is de multifunctionele landbouw de kinderschoenen ontgroeit. Wij helpen ondernemers professionaliseren door een kennisstructuur op te bouwen en netwerken te ondersteunen, zodat ondernemers weten bij wie ze terecht kunnen voor vragen en kennis', vertelt Monteny. 'Het uiteindelijke doel is onszelf misbaar te maken.'

Drempels overwinnen

De afgelopen twee jaar lag het accent op strategische kennisvragen: Leidt de multifunctionele landbouw tot verrommeling? Wat zijn ideale organisatievormen voor de multifunctionele landbouw? De komende jaren staan meer in het teken van kennis delen. Monteny: 'We hebben gezaaid, innovaties gestimuleerd en kennis opgedaan. Nu willen we dat verder uitdragen en laten zien. Ook willen we ons meer richten op de afzonderlijke sectoren. Er is veel potentie, maar er zijn nog enkele drempels te overwinnen. Deze verschillen per sector. Bij recreatie is het bijvoorbeeld belangrijk vooruit te kijken. *Wellness* is nu hot, maar hoe zit dat op de lange termijn? Boeren moeten blijven innoveren.'

In gesprek blijven

'Belangrijk bij kennisontwikkeling is dat je de eindgebruiker betreft', weet Monteny. 'Dat gebeurde tot nu toe mondjesmaat, met name door de inzet van een kleine groep ondernemers, echte pioniers. Wil je dat de sector volwassen wordt, dan moet je het breder trekken. Bovendien moet je kennisontwikkeling zien als een cyclisch proces. Je doet onderzoek en verspreidt deze kennis, wat weer leidt tot nieuw onderzoek. En blijft daarbij in gesprek met de mensen die de kennis toepassen.'

www.multifunctionelelandbouw.nl

Kennis belangrijkste bouwsteen voor **verduurzaming**

PRAKTIJK Het streven van Super de Boer was ambitieus: op korte termijn de duurzaamste supermarkt van Nederland zijn. En op lange termijn de duurzaamste van Europa. En dat terwijl het retailers, maatschappelijke organisaties en de supply chain ontbreekt aan kennis om te kunnen verduurzamen. 'Maar', zegt Caspar Woolthuis, verantwoordelijk voor kwaliteit en duurzaamheid bij Super de Boer, 'samenwerken met kennisinstututen, NGO's, leveranciers en producenten biedt uitkomst.' Een gesprek over hoe ketensamenwerking leidt tot duurzame(re) voeding.

Super de Boer heeft grootse plannen. Maar waarom? 'Allereerst vraagt de consument om duurzame producten. Daarnaast is er de enorme druk van NGO's. Die eisen van alles en maken jaarlijks een overzicht van de duurzaamheidsscore van supermarkten. Even voor de goede orde: wij mesten geen varkens of telen geen druiven. Desalniettemin wordt de supermarkt daarop aangesproken. Lastig. Toch nemen we onze verantwoordelijkheid. Want wij hebben inkoopkracht en kunnen de gehele versketen bewegen om te veranderen', legt Woolthuis uit.

Van waakhond naar partner

Economie Light, een programma dat streeft naar reductie van het broeikas effect en bevordering van duurzame productie, was in

2006 de eerste aanzet tot een duurzamer assortiment. Hierbij werkte Super de Boer samen met Stichting Natuur en Milieu en Oxfam Novib. Want, stelt Woolthuis, de duurzaamheidsslag moet niet alleen ten goede komen aan de p van *planet*, maar ook aan de p van *people*. Zo stapten de NGO's uit hun traditionele rol van waakhond en startten een structurele samenwerking met de retailer. Ook TransForum sloot aan. De organisatie gaf het project de naam Duurzaam in Retail en maakte dankzij subsidie van LNV input van kennis mogelijk. Zo werd de kennis van het LEI en de Rotterdam School of Management (RSM) ingezet. 'Buitengewoon wenselijk', beoordeelt Woolthuis. 'Feit is dat het de keten ontbreekt aan kennis. Want hoe kun je verduurzamen op het gebied van productie, transport of arbeidsomstandigheden? En hoe krijg je de hele keten daartoe in beweging? Zonder kennis is verduurzamen onmogelijk.'

Nieuwe ambitie

Drie jaren later is de doelstelling bijgesteld en luidt: stap voor stap het assortiment aan huishoudproducten verduurzamen. De grote uitdaging zit in het verduurzamen van de mainstream, oftewel bestaande hoofdstromen. Dus niet werken aan één duurzamer soort, bijvoorbeeld haring, maar aan alle haring die Super de Boer verkoopt. 'Veel zinvoller', weet Woolthuis. Wat haring betreft

schoven Stichting de Noordzee, het Wereld Natuur Fonds, het LEI, de Marine Stewardship Council (MSC) en leveranciers meerdere keren aan bij de overlegtafel. 'Met hun inbreng en ervaring hebben we in de gehele keten een aantal verbeterlagen kunnen maken: betere vangstmethoden met minder bijvangst, minder bodemberoering en meer waardering voor de haringstand. Inmiddels is al onze haring MSC-gecertificeerd.'

Meer begrip, betere samenwerking

Uiteraard is verduurzaming van alle circa 4.300 huismerkproducten in korte tijd onmogelijk. Woolthuis: 'Je moet keuzes maken. Het grappige is dat ons Duurzaamheidsverslag over 2008 heel wat teweegbracht. Leveranciers van onder meer kippenvlees, koffie en thee benaderden ons spontaan om het verduurzamingstraject aan te gaan. Mooi dat successen inspirerende voorbeelden vormen voor de *supply chain*. Ook interessant is de onderlinge dialoog. Als retailer geef je de *supply chain* én NGO's inzicht in je bedrijfsprocessen. Dat vergroot het onderlinge begrip en vergemakkelijkt de samenwerking.' Toch staat de supermarktketen nog voor grote uitdagingen. 'Maatschappelijk verantwoord ondernemen gaat over alle bedrijfsprocessen. Hoe krijgen we dat tussen de oren van onze afdelingen personeelszaken en vastgoed? En hoe communiceren we onze duurzaamheidsslag naar de consument?'

STEEN IN DE VIJVER

Omslag nodig in Noordzeeverij

De Europese Commissie erkende onlangs dat het Gemeenschappelijke visserijbeleid (GVB) is mislukt. Te veel vissoorten zitten in de gevarezone. Een fundamentele omslag is nodig. De commissie wil naar een ecosysteembeleid. Hierin vormt het marine ecosysteem de basis van diensten, zoals de productie van vis en biodiversiteit.

Maar wat is eigenlijk het ecosysteem in de Noordzee? Het gangbare beeld is dat van een zand- en slibvlakte, de biotoop van tong en schol. Maar wie zich in de geschiedenis verdiept, komt een heel ander beeld tegen: een ruw substraat met boomstronken, stenen en oesterbanken. Geen goed biotoop voor platvis, maar een prima kraamkamer voor rondvis. Dat biotoop is vernield door trawlervisserij.

Maar misschien komt het ruwe substraat terug. Allereerst komen er zeereservaten waar stenen gestort worden. Daar kunnen ook mosselbanken en misschien zelfs oesterbanken ontstaan. Ten tweede komen er windmolenparken. Tot slot gaan er, naar buitenlands voorbeeld, stemmen op om plaatselijk kunstriffen aan te leggen. Allemaal mogelijke broedplaatsen van rondvis, inktvis, schelpdieren en kreeften.

Wat betekent dat voor de visserij? Die gaat op grote delen van de Noordzee terug van platvis naar andere vissoorten. Voor platvis kunnen dan visakkers worden aangewezen waar lichte vormen van bemesting en voeding toegestaan zal zijn. Ook ligt het voor de hand het Europese visserijbeleid weer deels te nationaliseren. Want vissen kunnen landsgrenzen overzwemmen, ecosystemen niet. Vissers worden zo meer plaatsgebonden en kunnen meer eigen verantwoordelijkheid krijgen, zonder quota. Zij gaan dan meer op boeren of pachters lijken, bij wie het gebruiksrecht is gekoppeld aan een zorgplicht. Stof genoeg voor innovatie.

Wouter van der Weijden
 directeur Stichting Centrum voor Landbouw en Milieu
 auteur van het essay 'Bron van Vis en Energie – Visie van een landrot op de Noordzee in 2025', InnovatieNetwerk, 2009

SBIR: op het snijvlak van falen en succes

PRAKTIJK Hoe betrek je het bedrijfsleven bij maatschappelijke vraagstukken, zoals het beperken van CO₂-uitstoot? Hoe vermarkt je de kennis en innovaties die het bedrijfsleven en kennisinstellingen hebben? Hoe stimuleer je tegelijkertijd het bedrijfsleven zelf en zorg je voor werkgelegenheid en winst? Het antwoord: Small Business Innovation Programme, oftewel SBIR.

‘De doelstelling van SBIR is dat het bedrijfsleven met steun van de overheid oplossingen zoekt voor maatschappelijke problemen’, zegt Cornelis Mijnders, beleidsmedewerker bij LNV en betrokken bij SBIR biobased-economy. ‘Bijvoorbeeld de afhankelijkheid van fossiele grondstoffen. Dat is een probleem dat je als samenleving als geheel moet oplossen. De overheid wil daar het bedrijfsleven bij betrekken. SBIR is daar het uitgelezen instrument voor.’

Drie fasen

Het programma bestaat uit drie fasen en begint met een oproep of tender. Bedrijven kunnen zich inschrijven via een offerte. Een beoordelingscommissie bekijkt de voorstellen en let daarbij onder andere op de duurzaamheid, het vermarkingspotentieel en de innovativiteit van product of dienst. De beste voorstellen gaan door naar fase één: het haalbaarheidsonderzoek. Fase twee bestaat uit een onderzoeks- en ontwikkeltraject. De commercialisatie is fase drie. Hierbij is de overheid niet meer betrokken.

Milieuvriendelijk leerlooien

Inmiddels zijn 65 voorstellen ingediend en hebben 25 bedrijven financiering ontvangen. Zo diende handelsmaatschappij

Smit & Zoon het idee in om met stoffen op biobasis leer te looien en vullen. ‘Het is al jaren onrustig in deze sector. Bij leerlooien en vullen worden vaak niet hernieuwbare en toxische chemicaliën gebruikt. De grote afnemers, zoals Nike en Adidas, maar ook de overheid stellen tegenwoordig strenge eisen. Dus zijn ondernemers op zoek naar nieuwe manieren om leer te produceren. Voor het vullen van leer hebben we mogelijk een alternatief gevonden’, vertelt René de Bok van de handelsmaatschappij.

Valley of death

Werkt SBIR? ‘We verwachten van wel’, aldus Mijnders. ‘In Nederland loopt het programma drie jaar, maar in de Verenigde Staten al 28 jaar. Daar is het heel succesvol. Een kwart van de bedrijven dat aan de tweede fase meedoet heeft binnen een jaar een miljoen omzet. Via de winst- en loonbelasting verdien je zo als overheid je instrument weer terug. Vroeger bleef kennis wel eens op de plank liggen. Juist het vermarkten is lastig; ook wel de *valley of death* genoemd. Veel bedrijven halen de eindstreep niet, omdat ze financiering missen. Hier heb je als overheid een rol in en is SBIR een oplossing. Het blijft een risico. Je zit echt op het snijvlak van falen en succes.’

www.smitzoon.nl

www.sbir.nl

SBIR agrologistiek en biomassa

Innovatieve ideeën voor het verminderen van vervoerskilometers in het transport van agroproducten. Of het beter benutten van het biomassa voor de biobased-economy. SBIR agrologistiek en biomassa werkt aan vernieuwing. Want slimme logistiek leidt tot efficiëntere bedrijfsprocessen en minder kosten. Daarnaast worden aardolie en -gas schaars. Het kabinet zet daarom in op biobased-economy. Minister Verburg stelt hiervoor 3 miljoen euro beschikbaar.

> Kijken over de grens

‘Kennisimpuls Rusland werkt in twee richtingen’

Het gras is altijd groener aan de overkant. Of toch niet? In deze rubriek kijken we wat er in het buitenland gebeurt aan kennis en innovatie. Deze keer: Rusland, waar LNV 3,2 miljoen euro investeert in het project Livestock Expertise Centre (LEC). Enerzijds om een impuls te geven aan de kennis en praktische vaardigheden van Russische veehouders, anderzijds om de kennispositie van de Nederlandse agribusiness op de Russische markt te versterken.

Rusland is al jaren een belangrijk exportland voor de Nederlandse agribusiness. Varkens, koeien, staluitrustingen en genetisch materiaal vinden hun weg ernaartoe. ‘Ons vee is gezond en dat belooft grote producties. Helaas komt daar in Rusland soms weinig van terecht. Russische veehouders weten niet hoe ze met onze moderne technologieën om moeten gaan. Zaken als diergezondheid, diervoeding en huisvesting hebben ze onvoldoende in de hand. Dat geldt ook voor de praktijkervaring met nieuwe productiemethoden’, vertelt Ruud Huirne, directeur van het LEI (WUR). Het project LEC brengt hier verandering in.

Stof vertalen

Binnen dit project verzorgt PTC+, het centrum voor praktijktrainingen in de agrarische

sector, technische praktijklessen aan Russische trainers, zodat zij hun ervaringen weer door kunnen geven aan mensen in het veld. ‘Deelnemers moeten zelf ook lesstof ontwikkelen. Want de stof moet vertaald worden naar Russische omstandigheden: hun klimaat, bedrijfsgroottes en managementsystemen’, licht Bertus Bronkhorst, International Business Manager bij PTC+, toe.

Opleiden en verkennen

Daarnaast zet de WUR een internationale MBA-opleiding op in samenwerking met Russische universiteiten in Moskou, Kazan en Belgorod, de plaatsen waar veel Nederlandse bedrijven actief zijn. Managers in de veehouderij of verwerkende industrie leren vanaf 2010 over (strategische) bedrijfsprocessen, internationaal recht, logistiek

en boekhouding. En doen kennis op over moderne productiemethoden. Huirne: ‘We willen managers beter opleiden, zodat zij de opgedane kennis door kunnen geven aan hun medewerkers. Ten eerste om de Nederlandse producten beter tot waarde te laten komen. En ten tweede om de Russische markt zelf beter te leren kennen en deze kennis weer in te zetten in onze eigen agribusiness.’

Meten is weten

Een andere pijler in het project is de opzet van laboratoria. Huirne: ‘Meten is weten. Om tot verbetering te komen zijn gegevens en analyses van de grond, bemesting, gewassen en diergezondheid nodig. Daarom werken we, onder leiding van het bedrijf the Friesian, samen met de Gezondheidsdienst voor Dieren en het Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewassenonderzoek aan de opzet van laboratoria in Rusland. Daar ontbreekt het aan, een groot gemis voor Nederlandse bedrijven. Want de problemen op sommige Russische bedrijven zijn groot. Een goede laboratoriumanalyse van onderliggende factoren is dan de eerste stap naar verbetering.’

Kien Kort

Tien bedrijfsnetwerken biologische landbouw van start

Op 10 september zijn tien bedrijfsnetwerken in de biologische landbouwsector van start gegaan. Deze zijn onderdeel van Bioconnect, het kennisnetwerk voor de biologische landbouw. De tien bedrijfsnetwerken houden ontwikkelingen in het vizier, behandelen vragen uit de markt en volgen de ambitie-agenda die door de sector is opgesteld.

De focus ligt op ecologische en economische duurzaamheid. De bedrijfsnetwerken hebben de rol van aanjager op het gebied van innovatie, kennisoverdracht en uitwisseling van *best practices*. LNV stelde hiervoor 900.000 euro beschikbaar. En geeft zo een vervolg aan de succesvolle bedrijfsnetwerken uit de periode 2007-2008.

www.biokennis.nl

Kassencomplex Waddinxveen combineert duurzaam wonen, werken en recreëren

In Waddinxveen moet een ruim en vooral modern glastuinbouwgebied verrijzen. Op een ongeveer 350 voetbalvelden groot gebied worden straks allerlei gewassen onder glas gekweekt, maar het moet er óók leuk wonen en recreëren zijn. Samen met onder meer telecombedrijf Volker Wessels werkt projectontwikkelaar Amvest aan een

plan waarin de verschillende functies worden gecombineerd, genaamd Glasparel.

Daarbij is duurzaamheid belangrijk, zoals de geothermische verwarming van de kassen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van aardwarmte. Afgekoeld water wordt terug de aarde ingepompt en verwarmt vervolgens de kassen. Wat overblijft is bestemd voor de verwarming van de woningen.

1,7 miljoen euro voor ontwikkeling van nieuwe eiwitten

Minister Verburg roept ondernemers op om nieuwe eiwitten te ontwikkelen en op de markt te brengen. Het gaat om bijvoorbeeld plantaardige eiwitten en eiwitbronnen als algen, wieren, schimmels, insecten en kweekvlees. Ondernemers konden tot 23 september hun projectvoorstellen indienen. Degenen met de meest vernieuwende en effectieve ideeën die de meeste economische perspectieven bieden, kunnen op kosten van LNV een haalbaarheidsonder-

zoek uitvoeren. Hiervoor is 1,7 miljoen euro beschikbaar. De minister wil een ruimer consumenten aanbod van duurzaam geproduceerde eiwitten. De huidige productie en consumptie van dierlijke eiwitten legt namelijk een groot beslag op ruimte, water, milieu en biodiversiteit. Zonder ingrijpen kan het ecosysteem dit niet blijven dragen.

Slotcongres Jaar van de Agrologistiek

Het platform Agrologistiek sluit het Jaar van de Agrologistiek op 23 november af met een groot evenement in de Van Nelle Fabriek in Rotterdam. Hiermee wil het platform meer ondernemers en bestuurders kennis laten maken met de wereld van agrologistiek.

Tijdens het evenement zijn inspirerende en innovatieve projecten te zien die de sector duurzamer en winstgevender maken. Het programma bestaat onder meer uit het AgroJournaal, gepresenteerd door Inge Diepman, waarbij verschillende inspirerende sprekers, waaronder minister Verburg, aan tafel schuiven om te praten over hun initiatieven en projecten.

www.agrologistiek.nl

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Leven
van het land,
geven
om natuur.

Colofon

Kien is een uitgave van het Ministerie van LNV.

In elk nummer staat een thema centraal.

Kien verschijnt zes keer per jaar in een oplage van 4000 en is bestemd voor het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen, maatschappelijke organisaties, andere departementen, overheden en leden van de Tweede Kamer.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Hoofdredactie

Corrie van Zundert

Aad van Winden

Sander Opstal

Met medewerking van

Frans Vroegop

Evert Jan Krajebrink

Frits Germs

Tekst, redactie en realisatie

Bureau Karin de Lange BV

Vormgeving

Corps Ontwerpers

Druk

Drukkerij Habo da Costa

Redactieadres

Ministerie van Landbouw,

Natuur en Voedselkwaliteit

Directie Kennis en Innovatie

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

dkinnovatieunit@minlnv.nl

Aanmelding

en adreswijziging

bvink-vinkn@minlnv.nl